

Neoliberalni novorek: zabeležke o novi planetarni vulgati

Potrebno je bilo le nekaj let, pa so vsi, delodajalci, mednarodni uradniki, najvišji državni uslužbenci, medijski intelektualci in visokoleteči novinarji v vseh razvitih družbah pričeli govoriti čuden Novorek. Njegovo besedišče, ki izgleda, kot da bi se vzelo od nikoder, je sedaj vsakomur na koncu jezika: 'globalizacija' in 'fleksibilnost', 'vodenje' in 'zaposljivost', 'podrazred' in 'izključenost', 'nova ekonomija' in 'ničelna toleranca', 'komunitarnost' in 'multikulturalizem', da njihovih tako imenovanih postmodernih bratrancev, kot so 'manjšina', 'etničnost', 'identiteta', 'fragmentacija', itd., sploh ne omenjamo. Razširjenost te nove planetarne vulgate - v kateri so izrazi kot 'kapitalizem', 'razred', 'izkoriščanje', 'dominacija' in 'neenakost' sumljivi ravno zaradi odsotnosti, saj so bili hote zavrženi s pojasnilom, da so odvečni in neustrezni - je rezultat novega tipa imperializma, katerega učinki so vse močnejši in čedalje bolj škodljivi v tem, da jih ne utemeljujejo le pionirji neoliberalne revolucije, ki skušajo, pod pretvezo 'modernizacije', prenoviti svet s prikrivanjem socialnih in ekonomskih dosežkov celega stoletja socialnih bojev, odslej pojmovanih kot del raznih arhaizmov in ovir za porajajoči se novi red, temveč tudi kulturni producenti (raziskovalci, pisatelji in umetniki) in levičarski aktivisti, katerih velika večina o sebi še vedno rada razmišlja, kakor da so naprednjaki.

Podobno kot etična ali spolna dominacija je tudi kulturni imperializem oblika *simbolnega nasilja*, ki se zanaša na razmerje *omejevanje komunikacije*, da bi izsilil podrediv. V našem primeru njegova posebnost sestoji iz posploševanja partikularizmov, povezanih z edinstveno zgodovinsko izkušnjo, na način, da jih naredi za napačno razumljene kot take in prepoznane kot univerzalne.¹ Podobno kakor je v 19. stoletju vrsta tako imenovanih filozofskih vprašanj, o katerih se je razpravljalo po vsej Evropi, denimo Spenglerjeva tema 'dekadence' ali Diltheyeva dihotomija med razlago in razumevanjem, izviral, kot nam je pojasnil zgodovinar Fritz Ringer, iz zgodovinskih lastnosti in konfliktov, značilnih za svojski svet nemških univerz², tudi danes mnoge teme neposredno izhajajo iz *samosvojesti in partikularizmov ameriške družbe in njenih univerz* ter so vsiljene vsemu planetu pod pretvezo očitne dehistorizacije. Ta *obča mesta* – v Aristotelovem smislu pojmov ali tez, *s katerimi* posameznik sicer dokazuje, *za katere* pa ni nikakršnega argumenta –, te nerazpravljane predpostavke razprave, dolgujejo večino svoje prepričevalne moči prestižu kraja, od koder prihajajo³, in dejstvu, da so, krožeč v neprekinjenem toku med Berlinom in Buenos Airesom, med Londonom in Lizbono, obenem povsod navzoče in hkrati močno povezane z domnevno nevtralnimi agencijami, kamor lahko štejemo tako velike mednarodne organizacije (WB, IMF, EC, OECD), konzervativne 'think-tanks' (Manhattan Institute v New Yorku, Adam Smith Institute v

Londonu, Fundacija Saint-Simon v Parizu in Fundacija Deutsche Bank v Frankfurtu) kakor tudi človekoljubne fundacije, ugledne šole (Science-Po v Franciji, London School of Economics v Angliji, Harvard's Kennedy School of Government v ZDA, itn.) in osrednje množične medije, ki neumorno bljuvajo vsenamensko *lingua franca*, ker je pač prikladna za vnašanje iluzije o ultramodernizmu med zagnane urednike in preveč zagrete specialiste v kulturni uvožnoizvozni industriji.

Kot dodatek k avtomatičnemu učinku mednarodnega kroženja idej, ki po svoji lastni logiki teži k prikrivanju svojih izvirnih pogojev produkcije in pomenjenja⁴, tovrstna igra preliminarnih definicij in sholastičnih dedukcij tudi nadomešča celotno kontingenco zanikanih socioloških nujnosti z uvajanjem nekakšne logične nujnosti, teži k temu, da bi celemu nizu vprašanj in odgovorov zamaskirala njegove zgodovinske korenine — z "učinkovitostjo" (prostega) trga, s potrebo po razpoznavanju (kulturnih) "identitet", pa celo s slavilnim zatrjevanjem o obstoju (individualne) "odgovornosti" — in za kar bodo rekli, da sta filozofska, sociološka, ekonomska ali politična, pač odvisno od prostora in časa recepcije. Ta "planetarizirana" ali globalizirana obča mesta v strogo geografskem pomenu besede, nastala z izkoreninjenjem pomenov, ki so hkrati še departikularizirana kot rezultat iluzornega preloma, izvedenega s konceptualizacijo, uspevajo doseči, še zlasti, ta obča mesta, ki jih je stalno medijsko ponavljanje postopoma spremenilo v univerzalno zdravo pamet, so povzročila, da pozabljamo, da velikokrat ne služijo ničemur drugemu kakor temu, da, v okrnjeni in neprepoznavni obliki (tudi za tiste, ki jih promovirajo), izražajo kompleksne in spodbijane resnice o partikularni zgodovinski družbi, potihem povzdignjeni v model in merilo vseh stvari: o ameriški družbi postfordističnega ali postkeynesovskega obdobja, za edino svetovno supersilo in simbolno Meko je značilna namerna demontaža socialne države in korelativna hipertrofija kaznovalne države, rušenje sindikatov in diktatura delničarskega pojmovanja vrednosti podjetja, in njihovi socio-logični učinki - generalizacija nezaščitenega mezdnega dela in socialna negotovost, spremenjeni v privilegirano gibalno ekonomske dejavnosti.⁵

Meglene in kalne razprave o 'multikulturalizmu' so takorekoč paradigmatški primer. Izraz je bil pred kratkim uvožen v Evropo, da bi opisal kulturni pluralizem v civilni sferi, medtem ko se v Ameriki nanaša, v istem ravnanju, s katerim je zabrisan, na kontinuiran ostrakizem črncev in na krizo nacionalne mitologije o 'ameriškem snu', o 'enakih možnostih za vse', ki je korelativna bankrotu javnega izobraževanja prav v času, ko se tekma za kulturni kapital stopnjuje in razredne neenakosti naraščajo z vrtoglavo hitrostjo.⁶ Lokucija 'multikulturalizem' to krizo prikriva, tako da jo umetno zožuje le na univerzitetni mikrokozmos in s tem, da jo izraža v poudarjeno etničnem registru, medtem ko tisto, za kar v resnici gre, ni inkorporiranje marginaliziranih kultur v akademski kanon, temveč dostop do instrumentov za (re)produkcijo srednjih in višjih razredov, med katerimi je glavni univerza, v kontekstu dejavnega in masivnega dezangažiranja države. Ameriški 'multikulturalizem' torej ni niti koncept ali ideja niti socialno ali politično gibanje — čeprav zase trdi, da je hkrati vse to. Je *zastri diskurz*, katerega intelektualni status je proizvod gigantskega učinkovanja nacionalne in internacionalne *alodoksije*⁷, ki zavaja tako tiste, ki so udeleženi pri tem, kakor tudi tiste, ki niso. Je obenem tudi *ameriški* diskurz, čeprav o sebi misli, da je univerzalen diskurz in se tako predstavlja do

take mere, da izraža protislovje, specifično za trditve ameriških akademikov: ameriški profesorji, odrezani od vsakršnega dostopa do javne sfere in podvrženi visoki stopnji tekmovalnega razločevanja v svojem profesionalnem okolju, svojega političnega libida nimajo vlagati kam drugam kakor v pričkanje znotraj kampusov, predstavljeno kot vsesplošni konceptualni boj.⁸ To se pravi, da multikulturalizem, kamorkoli je že izvožen, razširja naslednje tri razvade ameriškega nacionalnega mišljenja: 1) *grupizem*, ki postvari socialne delitve, ki jih je kanonizirala državna birokracija, v načelo znanja in političnega postavljanja zahtev, 2) *populizem*, ki analizo struktur in mehanizmov dominacije nadomesti s slavljenjem kulture podrejenih in njihovega 'zornega kota', povzdignjenim na stopnjo proto-teorije na delu; in naposled, 3) *moralizem*, ki onemogoča uporabo treznega racionalnega materializma v analizi socialnega in ekonomskega sveta, in nas v našem primeru obsodi na to, da brez konca in neučinkovito razpravljamo o potrebi po 'pripoznavanju identitet', medtem ko v žalostni vsakodnevni resničnosti problem preprosto ni v tem:⁹ medtem, ko se filozofi prepuščajo sholastičnim razpravam o 'pripoznavanju' in 'identiteti', je na stotine in na tisoče otrok iz podrejenih razredov in etničnih skupin vrženih iz osnovne šole, zgolj zato, ker v razpadajočih zavodih v velikih mestih zanje ni prostora (to leto jih je samo v Los Angelesu 25000 izključenih) in le eden od desetih mladostnikov iz družin, ki zaslužijo manj kakor 15.000 dolarjev na leto, dospe do univerzitetnega kampusa, v primerjavi s 94 % otrok iz družin z letnim dohodkom, ki presega 100.000 dolarjev.

Enak prikaz bi lahko naredili glede izjemno polisemičnega pojma 'globalizacija', katerega rezultat — če že ne kar funkcija — je preoblačenje učinkov ameriškega imperializma v lišp kulturnega ekumenizma ali ekonomskega fatalizma in tako prikazovanje mednarodnega razmerja ekonomske moči, da je videti kot naravna nunjost. Skozi simbolni preobrat, ki temelji na naturalizaciji shem neoliberalnega mišljenja, katerega dominacija je v zadnjih dvajsetih letih postala skoraj popolna, zaradi vnetega prizadevanja konzervativnih 'think-tanks' in njihovih zaveznikov na političnih in novinarskih poljih¹⁰, je dandanes preoblikovanje družbenih odnosov in kulturnih praks po ameriški šabloni, ki je bila naprednim družbam vsiljena skozi obubožanje države, spreminjanje javnih dobrin v blago in skozi generalizacijo zaposlitvene negotovosti, sprejeto z resignacijo, kot da gre za dobesedno neogiben izid nacionalne evolucije, kadar ga že ne slavijo z ovčjim navdušenjem. Nasprotno pa empirična analiza *long durée* razvojne poti razvitih ekonomij sugerira, da 'globalizacija' nasploh ni nobena nova faza kapitalizma, temveč le 'retorika', ki jo vlade pokličejo na pomoč, da opravičijo svoje prostovoljne vdaje finančnim trgov in njihovi konverziji v kreditno pojmovanje. Deindustrializacija, naraščanje neenakosti in omejevanje socialnih zavarovanj, ki so daleč od tega, da bi bila - kakor nam neprenehoma govorijo - neogiben rezultat rasti zunanje trgovine, so rezultat *domačih političnih odločitev*, ki odseva stanje ravnovesja razrednih sil v prid lastnikov kapitala.¹¹

S tem da Amerika preostalemu svetu vsiljuje kategorije zaznavanja, homologne svojim socialnim strukturam, preoblikuje ves svet v svojo podobo: mentalna kolonizacija, ki deluje skozi diseminacijo teh napačno-resnično konceptov, lahko vodi le v nekakšen posplošen ali celo spontan 'washingtonski konsenz', kar lahko vsakdo brez težav opazi

v sferi ekonomskega, filantropskega ali menedžerskega usposabljanja.¹² Prav res, ta dvojni diskurz, ki, čeprav temelji na verovanju, posnema znanost s tem, da na socialne fantazije gospodujočih sil polaga videz razuma — še zlasti ekonomskega in politološkega razuma —, je opremljen s performativno močjo, da po načelu samoizpolnjujoče se prerokbe prikljiče v bivanje prav tiste realnosti, ki jih hoče opisovati: ta prerokba, naseljena v glavah političnih ali ekonomskih odločevalcev in njihovih občinstev, je uporabljena kot instrument za ustvarjanje javnih in zasebnih politik ter istočasno še za ocenjevanje teh istih politik. Nova planetarna vulgata temelji, tako kakor mitologije iz dobe znanosti, na vrsti opozicij in ekvivalenc, ki podpirajo in krepijo druga drugo, da upodobi sodobne transformacije, ki jih doživljajo razvite družbe, ekonomske dezinvesticije, ki jih izvaja država, in krepitev njene policije in kaznovalnih komponent, deregulacijo finančnih tokov in sprostitev administrativnega nadzora na zaposlitvenem trgu, zmanjševanje socialne zaščite in moralistično proslavljanje 'individualne odgovornosti', kakor da so nenevarne, potrebne, neizbežne ali zaželene, predstavljene pa so z nasprotji, podanimi v naslednji ideološki shemi:

Tabela elementarnih oblik neoliberalnega mišljenja

DRŽAVA	— globalizacija —>	TRG
prisila		svoboda
zaprto		odprto
togo		fleksibilno
nepremično, fosilizirano		dinamično, premikajoče se, samo-preoblikovalno
preteklo, zastarelo		prihodnost, novost
zastajanje		rast
skupina, lobi, holizem, kolektivizem		posamezno, individualizem
enoličnost, nenaravnost		raznolikost, avtentičnost
avtokratično ('totalitarno')		demokratično

Imperializem neoliberalnega razuma vidi svojo najpomembnejšo intelektualno izpolnitev v dveh novih figurah kulturnih producentov, ki iz javne scene vse bolj odrivata neodvisnega in kritičnega intelektualca, rojenega iz razsvetljenske tradicije.¹³ Prva figura je izvedenec, ki v senčnih hodnikih ministrstev ali na sedežih podjetja, ali pa v osami 'think-tanks', pripravlja nadvse tehnične dokumente, po možnosti spisane v ekonomskem ali matematičnem jeziku, ki se uporabljajo za upravičevanje političnih odločitev, sprejetih na povsem netehnični podlagi (popoln primer te vrste so načrti za 'reševanja' pokojninskih shem pred domnevno grožnjo, da raste pričakovana dolžina življenja, kjer brezhubni demografski prikazi utirajo pot privatizacijskim načrtom, v katerih se blagoslavlja moč delničarjev in se tveganje prek novih pokojninskih skladov prenaša na plače zaposlenih).¹⁴ Druga figura je vladarjev komunikacijski svetovalec — ubežnik iz akademskega sveta, ki je vstopil v službo gospodujočih, njegova naloga pa je nadeti akademski blišč političnim projektom nove države in poslovnemu plemstvu, njegov planetarni prototip pa je nedvomno angleški sociolog Anthony Giddens, profesor na Cambridge University, pred nedavnim imenovan za vodjo London School of Econom-

ics, in oče 'strukturacijske teorije' — sholastične sinteze raznih socioloških in psiholoških tradicij, odločilno iztrganih iz svojih kontekstov in tako idealno primernih za nalogo akademicizirane sociodiceje*.

Morda lahko rečemo, da je popoln prikaz tega zvitega imperialističnega razuma dejstvo, da je Anglija — ki, zaradi kulturnih, zgodovinskih in jezikovnih razlogov stoji na vmesnem, nevtralnem položaju (v etimološkem pomenu 'niti/niti' oziroma 'ali/ali') med Ameriko in celinsko Evropo — oskrbela svet z dvoglavim trojanskim konjem, z eno politično in z drugo intelektualno glavo, v dvojni osebi Tonyja Blaira in Anthonyja Giddensa. Z močjo svojih vezi s politiki (kakor kažejo bleščeče hvalnice Anthonyja Blaira, Romana Prodiya in Fernanda Cardose na hrbtni strani njegove zadnje, nemara celo ironično naslovljene knjige *Tretja pot* in njene kritike) je Anthony Giddens nastopil kot globalno potujoči apostol 'Tretje poti', ki ima, po njegovih lastnih besedah, ki jih moramo tukaj dobesedno navesti,¹⁵ 'pozitiven odnos do globalizacije'; 'se poskuša (sic) odzvati na spreminjajoče se vzorce neenakosti', vendar pa začenja z opozorilom, da 'dandanašnji reveži niso več isto kot dovčerajšnji reveži' in da, 'podobno, tudi bogati niso več to, kar so nekdaj bili'; sprejema idejo, da 'so obstoječi socialni sistemi blaginje in širša struktura države vir problemov in ne le način njihovega reševanja'; 'poudarja, da so socialne in ekonomske politike notranje povezane', z namenom, da bi bolje razbrali, da 'mora biti družbena poraba ocenjena iz zornega kota vidika njenih posledic za celotno ekonomijo'; in, naposled, 'se ukvarja z mehanizmi izključevanja tako na dnu kakor na vrhu (sic)', prepričan, kakor je, da je šele 'redefinicija neenakosti v razmerju do izključevanja na obeh koncih v skaldu z dinamičnim pojmovanjem neenakosti'. Gospodarji ekonomije in drugi 'izključen na vrhu' lahko mirno spijo: našli so svojega Panglossa.

To [angleško besedilo - op. prev.] je razširjen prevod (delo Davida Maceya in Loïca Wacquanta) članka, ki je bil najprej objavljen v francoščini v *Le Monde Diplomatique*, 554, Maj 2000, str. 6-7, v posebni rubriki "America in Everyone's Head". Istočasno je bil objavljen v nemščini, italijanščini, španščini, brazilščini, japonsščini in grščini, ne pa tudi v angleščini, zato ker se je Guardian, zanimivo, odločil, da te rubrike ne vključi v svoj mesečni ponatis *Le Monde Diplomatique*.

Opombe

1. Naj na začetku pojasnimo, da se izognemo nesporazumom in odvrnemo površne obtožbe o 'anti-amerikanizmu' – ta preprosta obramba proti kakršnikoli kritični preiskavi kateregakoli vsiljevanja (kulturnega, ekonomskega ali političnega), ki izvira iz Amerike – da Združene države nimajo prav nikakršnega monopola nad določanjem tega, kar naj bi bilo univerzalno. Veliko drugih dežel, med njimi Francija, Anglija, Španija, Japonska in Rusija, si je, v različnih preteklih obdobjih, prizadevalo – ali pa si še prizadeva – uveljavljati oblike kulturnega imperializma znotraj svojih lastnih vplivnih sfer (predvsem kolonialnih). Vsa ta dejanja so primerljiva v vseh pogledih, le da je sedaj, prvič v zgodovini, ena država v položaju, da svoj pogled na svet vsiljuje vsemu svetu.
2. Fritz Ringer, *The Decline of the Mandarins*, Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
3. Zgodovinar Thomas Bender je opazil, kako so izdelki ameriških raziskav v zadnjih letih pridobili "mednarodno veljavo in privlačno moč", primerljivo z "ameriški filmi, pop glasbo,

- softverom in košarko" ('Politics, Intellect and the American University, 1945-1995', *Deadalus* 126, December 1997, pp. 1-38).
4. P. Bourdieu, 'Les Conditions sociales de la circulation internationale des idées', *Romantische Zeitschrift für Literaturgeschichte*, 14, 1-2, 1990, pp. 1-10.
 5. Cf J. F. Handler and Y. Hasenfeld, *We the Poor People: Work, Poverty and Welfare*, New York: Twentieth Century Fund, 1997; L. Wacquant, *Les Prisons de la misère*, Paris, Editions Raisons d'agir, 1999 (trans. *Prisons of Poverty*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2001); R. Freeman, ed., *Working Under Different Rules*, New York: Russel Sage Foundation, 1994; R. Milkman, *Farewell to the Factory*, Berkeley, University of California Press, 1997, and L. Mishel et al, *The State of Working America, 1998-1999*, New York: M.E. Sharpe, 1999.
 6. D. Massey in N. Denton, *American Apartheid*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1993; Economic Policy Institute, *Beware the U.S. Model*, Washington DC: EPI, 1995; Jennifer Hochschild, *Facing up to the American Dream: Race, Class and the Soul of the Nation*, Princeton: Princeton University Press, 1996.
 7. Allo = drugi, doxa = mnenje. Glej tudi P. Bourdieu: Sur la Télévision, Pariz, Liber - Raisons d'agir (1996); v slovenskem prevodu Agate Šega: *Na televiziji*, Ljubljana: Krtina, 2001 (op. prev.).
 8. Vsak bralec, ki bi podvomil v to karakterizacijo, se lahko prepriča o njeni točnosti, če vzame v roke katerikoli učbenik ali antologijo o tej temi, saj so se v zadnjih letih zelo razširile, da bi zadovoljile nižje segmente ameriškega poučevalnega trga, npr., C. Willett, ed., *Theorizing Multiculturalism: A Guide to the Current Debate*, New York: Blackwell, 1998.
 9. Raznolikost kultur ni nič bolj rezultat tega stoletja kot globalizacija materialnih in simbolnih menjav, saj soobstaja s človeško zgodovino, na kar sta že davno tega opozarjala Emile Durkheim in Marcel Mauss v svoji 'Note of the notion of Civilisation' (*Année sociologique*, 12, 1913, str. 46-50; v prevodu L. Wacquanta, ur., *Marcel Mauss on Ritual, Exchange and Social Transformation*, Chicago, The University of Chicago Press, v tisku). Mauss je zajel ta fenomen z drzno idejo o 'internaciji', nepoznano kasnejšim teoretikom globalizacije (glej M. Mauss, 'La Nation', *Année sociologique*, 3ème série 5, 1953-54, str. 20-68; tudi v prevodu *Marcel Mauss on Ritual, Exchange and Social Transformation*).
 10. K. Dixon, *Les Évangélistes du marché*, Paris: Raisons d'agir Editions, 1998.
 11. O 'globalizaciji' kot 'ameriškem projektu', usmerjenem k vsiljevanju delničarskega koncept podjetja, glej N. Fligstein, 'Rhétorique et réalités de la "mondialisation"', *Actes de la recherche en sciences sociales*, 119, September 1997, str. 36-47, in isti pisec, *The Architecture of the Market*, Princeton, Princeton University Press, 2001. Bolj podrobno argumentacijo širjenja ideje o 'podrazredu', izredno čudne ameriške koncepcije 'rase' in razprave med 'liberalci' in 'komunitaristi', lahko najdete v P. Bourdieu in L. Wacquant, 'The Cunning of Imperialist Reason', *Theory, Culture and Society*, 16-1, Februar 1999, str. 41-57. O 'globalizaciji' ameriških politik in kaznovalne politike (tako imenovana 'teorija razbitih oken', ničelna toleranca, zaporne kazni za zlorabo drog, itd.) v L. Wacquant, 'How Penal Common Sense Comes to Europeans: Notes on the Transatlantic Diffusion of Neoliberal Doxa', *European Societies*, 1-3, jesen 1999, str. 319-325.
 12. Glej članke v spisih 'America in Everybody's Heads', *Le Monde diplomatique*, 554, Maj 2000, str. 4-11.
 13. P. Bourdieu, 'The Corporatism of the Universal: The Role of Intellectuals in the Modern World', *Telos*, 81, jesen 1989, str. 99-110.
 14. Frédéric Lordon, *Fonds de pension, piège à cons? Mirage de la démocratie actionnariale*, Paris, Editions Raisons d'agir, 2000.

15. Frazе, ki sledijo, so vzete iz kataloga učbeniških definicij teorij in političnih pogledov Anthonyja Giddensa v FAQ (Frequently Asked Questions) sekciji spletne strani njegove London School of Economics: <www.lse.ac.uk/Giddens/FAQs.htm>

* V izvirniku: "ideally suited to the task of academicized sociodicy" [op. prev.].

Prevedla Tina Kramberger

*[Slovenski prevod so terminološko pregledali ter uskladili še
Anton Kramberger, Taja Kramberger in Drago B. Rotar]*